

ՏՆԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՇԻՐԱԿԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ԿԵՆՑԱՂՈՒՄ

Ժամանակակից ազգաբանական և էթնոսոցիոլոգիական հետազոտությունները¹ ցույց են տալիս, որ անցումային շրջանում նշանակալիություն մեծանում է տնային տնտեսությունների ինքնապահովող-ինքնաբավ գործառույթի կամ բնատնտեսական նշանակությունը: Եթե տնտեսության զարգացման տեսանկյունից ամբողջությամբ վերցրած այն բացասական նշանակություն ունի և անհամեմատ նվազ արդյունավետ է, քան հասարակական արտադրությունը, ապա գոյադիպանության իրավիճակում այն հնարավորություն է տալիս ապահովել ընտանիքի կենսական պահանջների նվազագույն մակարդակը: Շուկայական հարաբերությունների պայմաններում մասնատնտեսական գործունեությունը կրում է թե՛ բնամթերային ապրանքափոխանակության և թե՛ ապրանքադրամային բնույթ: Տնային տնտեսությունների գործունեության ընդհանուր տնտեսական նշանակության համակողմանի ազգաբանական և տնտեսագիտական գնահատանքը բարդ խնդիր է: Այն ընդգրկում է գյուղատնտեսական մթերքների տարբեր տիպերի արտադրություն ընտանեկան սպառման, բնատնտեսական փոխանակման և ապրանքադրամային իրացման համար, այնուհետև ապրանքային արտադրություն և սպասարկում՝ ինչպես ձեռնարկատիրության, այնպես էլ անհատական աշխատանքային գործունեության շրջանակներում, և վերջապես՝ տնային տնտեսության ներքին սպասարկմանն ուղղված արտադրություն և սպառում:

Խորհրդային տարիներին ընտանիքի քարեկեցությունը որոշվում էր նրա անդամների՝ հասարակական արտադրության գործընթացում ունեցած մասնակցությամբ և շատ քիչ էր կախված տնային տնտեսության մեջ նրանց ներդրումից: Ներկա փուլում, անշուշտ, դրությունը նկատելիորեն փոխվել է: Հարմարվելով նոր պայմաններին, տնային տնտեսությունները ստիպված ակտիվացնում են իրենց գործունեությունը, ինտեսիֆիկացնելով առավելաբար աշխատանքային և տնտեսական գործառույթները:

Վերջին տարիներին կատարված փոփոխությունները ստիպեցին Հայաստանի Հանրապետության և, ի մասնավորի, Շիրակի բնակչությանը ինչ-որ չափով վերադառնալու դեպի ավանդական տնտեսական և տնտեսավարման, տնայինագործությամբ, օժանդակ տնտեսական զբաղմունքներին և տնտեսության յուրացնող ձևերին: Գյուղական բնակավայրերի մեծ մասում այդ փոփոխությունները հանգեցրին ինքնաբավ բնատնտեսական համակարգի ձևավորմանը: Կտրուված, միմյանցից մեծ հեռավորությունների վրա գտնվող հողակատրոներում ինտենսիվ գյուղատնտեսություն վարել, ըստ էության, հնարավոր չէ: Այն հնարավոր չէ նաև իրացման հնարավորությունների սահմանափակության պատճառով:² Այսպիսի իրավիճակում, երբ գյուղացիության ֆինանսական հնարավորությունները չափազանց սուղ են, փոխվում են տնտեսավարման ձևերն ու գործընթացները, որոնց հիմքում ընկած է «տնտեսական մարտակահարմարության»³ սկզբունքը, երբ անհատական գյուղացիական տնտեսությունը կարևորում է այնպիսի մշակաբույսերը կամ անասնապահության այն ճյուղերը, որոնք տալիս են գյուղմթերքների ավելցուկը շուկայական

¹ В. Ж е р е в и я, Макроэкономическая оценка деятельности домашних хозяйств, Семья, гендер, культура, Материалы международных конференций 1994 и 1995 гг., М., 1997, стр. 52-59.
Մ. Գաբրիելյան, Հայաստանի հանրապետության արդի գյուղացիությունը, Եր., 2001:

² Մ. Գ ա բ բ ի ե լ յ ա ն, նշվ. աշխ., էջ 50:

³ Մ. Գ ա բ բ ի ե լ յ ա ն, Գյուղատնտեսական զբաղմունքներում հողի սեփականաշնորհումից հետո կատարված որոշ փոփոխությունների մասին, «Արդի էթնոմշակութային գործընթացները Հայաստանում» հանրապետական գիտական մտաշրջանի զեկուցումների հիմնադրույթներ, Եր., 1997, էջ 10-11:

հարաբերությունների ոլորտը մերգրավելու, վաճառքի կամ ապրանքափոխանակության ճանապարհով ընտանիքի կարիքները բավարարելու հնարավորություն:

Վերոհիշյալ ամտեսական գործընթացներում ընդգրկված է ոչ միայն գյուղական, այլև քաղաքային բնակչության մեծ մասը: Հայոց քաղաքային կենցաղում ավանդաբար արհեստների հետ զուգահեռ զբաղվել են նաև գյուղատնտեսությամբ: Այս առումով քացառություն չէր նաև այժմյան Գյումրին: Ալեքսյու-Լենինականի քաղաքային կենցաղում գյուղատնտեսական զբաղմունքները գրեթե մշտապես զուգորդվել են քաղաքին բնորոշ արհեստավորական արտադրական, առևտրի և այլ զբաղմունքների հետ:⁴ Քաղաքի արդի կենցաղում դրա հարատևումը ապացուցում է ոչ միայն իր գյուղական շրջապատի և գյուղացիության հետ Գյումրու բնակչության և շուկայի սերտ կապի, այլև հողի և գյուղատնտեսության հետ մրա բնակչի ավանդական սամյությունների մասին: Ինչպես Ալեքսանդրապոլում, այնպես էլ հետագայի Լենինականում, գյուղատնտեսական զբաղմունքների ծավալումը կամ միագումը հիմնականում կապված է եղել սրտամական իրադարձությունների, փորձությունների, այլևայլ ալերախումների հետևանքով տնտեսական կյանքում առաջացած նպաստավոր կամ աննպաստ իրադարձությունների հետ:

Աղետալի երկրաշարժը, անցումը շուկայական հարաբերություններին և քաղաքական բարդ իրադրությունը խորացրեցին սոցիալական հակասությունները և ծանր հետեվավորներ ունեցան ինչպես Շիրակի, այնպես էլ Գյումրու բնակչության վրա: Քաղաքներում աշխատավարձը գոյատևելու հիմնական միջոցն է բնակչության զգալի, սոցիալապես անապահով մասի համար: Մեխանիզմաշնորհման գործընթացի արդյունքում արտադրական ձեռնարկությունների մասնավորեցումն ու դրան զուգընթաց զանգվածային գործազրկությունը սոխիպեցին քաղաքաբնակների մեծ մասին վերադասմանը դեպի ավանդական տնտեսածները:

Լայնորեն տարածվել են մաուրային անասնապահությունը, տնամերձ հողամասերի մշակումը և բարձրացել է դրանց տնտեսական դերը: Տնամերձերից ստացվող գյուղմթերքները նույնպես հարմարեցվում են ստունին ընտանիքների առօրյա սննդի կարիքների բավարարմանը, ռստի մշակվում են առանձնապես բանջարաբուստանային կուլտուրաներ: Հատկանշական է, որ հողագործությամբ զբաղվում են ոչ միայն առանձնատուն ունեցողները, որոնք դրա համար ունեն որոշակի հարմարություններ (փակ բակ, տնամերձ հողակտոր), այլև բազմաբնակարան շենքերի բնակիչները, որոնք շենքերի բակերում, հարակից տարածքներում, անգամ մոտակա գյուղերում վարձակալած հողերում ստեղծում են իրենց տնտեսությունները, որոնց մշակման արդյունքներով ապահովում են իրենց ընտանիքների կենսական պահանջները սնունդ-աշման սեղանին:⁵

Եթե ամսմերձ հողակտորների մշակումը համամասնորեն տարածված է ողջ քաղաքում, ապա մաուրային անասնապահությունը գերակշռում է քաղաքի ծայրամասային թաղերում: Քաղաքամերձ գոտում ընկած մոտակա արտաավայրերի առկայությունը հնարավորություն է տալիս մի քանի տասնյակ կենդանիներով մախիքներ ու հոտեր արածեցնել: Հարկ ենք համարում արձանագրել, որ այս գործընթացում ևս զբաղված են ոչ միայն առանձնատների, այլև բազմաբնակ շենքերի բնակիչները, որոնք համապատասխան հարմարություններ (գոմեր, խոտանոցներ և այլ անասնապահական շինություններ) են ստեղծում մոտակայքում, հաճախ օգտագործելով ավտոտնակներն ու դառարկված ժամանակավոր կացարանները (տնակները):⁶ Ցավոք, մարզի և քաղաքների պատկան մարմինները չեն տիրապետում ճշգրիտ տվյալների քաղաքներում ստեղծված անասնազվաքանակի վերաբերյալ, սակայն կասկած չի հարուցում այն, որ շատ ընտանիքների համար անասնապահության արդյունքում առացած կաթնամթերքը կենսապահովման գլխավոր միջոցն է: Կաթնամթերքը

⁴ Կ. Ս ե դ բ ո ս յ ա ն, Գյուղատնտեսական զբաղմունքները Ալեքսանդրապոլ-Լենինականի կենցաղում, «Շիրակի պատմաշակութային ժառանգությունը» հանրապետական IV գիտաժողովի զեկուցումների հիմնադրյուններ, Գյումրի, 2000, էջ 39-40:

⁵ Կ. Բ ա գ ե յ ա ն, Դաշտային ազգազրական մյուքեր (հետախու՝ ԴԱՆ), Գյումրի, 2001-2002թթ.:

⁶ Նույնը:

այդ ընտանիքներում օգտագործվում է ոչ միայն սեղիական գործածության համար, այլև վաճառվում կամ փոխանակվում է, դառնալով նրանց հումար եկամտի լրացուցիչ աղբյուր: Ամասնապետության մյուս կարևոր աղբյուրը ծնունդ վառելիքի (աթարի ձևով) մախապատրաստումն է, որն անհամատեղելի երևույթ է ավանդական քաղաքային կենցաղին:

Ավանդական տնտեսական այս ձևերի հետ միասին ուսումնասիրվող շրջանում մեծացել է նաև օժանդակ տնտեսականների և տնտեսական գրադուներների այն խմբերի նշանակությունը, որոնք ուղղակի ամրացվում են կենսապահովման մշակույթի հետ՝ հանդիսանալով սննդի հայրաքման լրացուցիչ միջոց: Այս առումով առանձնապես կարևորվում են թռչնաբուծությունը, ձկնորսությունը և մեղվաբուծությունը:

Թռչնաբուծությունն ավանդաբար կարևոր անտեսական նշանակություն ունեցող գրադումը է եղել ինչպես գյուղատնտեսների, այնպես էլ քաղաքային բնակչության այն հատվածի համար, որոնք տնտեսորդ հողատարածքներ ունեին: Սակայն վերջին տասնամյակի սոցիալ-տնտեսական ծանր իրավիճակը ստիպեց թռչուններ պահել նաև դրա համար համապատասխան պայմաններ չունեցողներին: Քաղաքներում, երկրաչափից հետո, բնականաբար պակասեց բազմաբնակաբանային շենքերի և մեծացավ տնակների թիվը, որոնք լրացուցիչ կառուցապատվեցին՝ իրենց մեջ ներառելով տնամերձ փոքրիկ հողակտորներ և օժանդակ շինություններ՝ երանակաձևում հարմարեցված հատկապես թռչնաբուծությանը: Մյուսն ավելանում են բազմաբնակաբանների այն բնակիչները, որոնք դրա համար օգտագործում և հարմարեցնում են բոլոր հնարավոր օժանդակ տարածքները՝ պատշգամբները, ձեղնահարկերն ու նկուղները: Թռչնաբուծության լայն տարածվածությունը պայմանավորված է նրանով, որ այն չի պահանջում առանձնապես ընդարձակ տարածքներ և դրանական մեծ ներդրումներ: Եթե Շիրակի գյուղական բնակավայրերում պահվող թռչնատեսակները աչքի են ընկնում բազմազանությամբ՝ հավ, հնդկահավ, լողացող թռչուններ, ասլա քաղաքային պայմաններում, հատկապես վերջինները լայն տարածում չունեն՝ ջրային ավազանների, հոսող ջրերի և սազերի ու բաղնիքի համար արածելու տարածքների բացակայության պատճառով:

Ձկնորսությունը Շիրակի բնակչության օժանդակ անտեսական գրադումների մեջ ավանդաբար մեծ կշիռ չի ունեցել և պատահական չէ, որ համաձայն XIX դ. և XX դ. սկզբի աղբյուրների՝ ձկնեղենը ճշվում է Ալեքսանդրապոլի գավառ ներմուծվող սննդամթերքների թվում:⁷ Ձկնորսության թույլ զարգացածությունը բացատրվում էր քաղ բնական ջրավազանների բացակայությամբ և գետային մոտ ցանցով: Սակայն Ախուրյան գետի հովտում գտնվող բնակավայրերում որոշ չափով տարածված էր ոռոգանային և ծուղակ-կողովով («տուգախով») ձկնորսությունը: Ախուրյանում և նրա վտակներում բազմաձևում էին կարմրախալտ, կապույտ ձկնատեսակները, իսկ Կարս գետի հետ խառնարանում, լուռ մեր քանադանների՝ հանդիպում էր նաև լոբո:⁸ Ալեքսանդրապոլում, ինչպես նաև Աշոցքի և Ամասիայի միջև տարածաշրջանի որոշ գյուղերում կային անվանի ձկնորսներ, որոնց գրադումներից առաջացել էր ազգատոհմի մականունը՝ Թոռոնք:⁹ Խորհրդային շրջանում կառուցված արհեստական ջրամբարներում (Ազատանի, Կառնուաի, Սառնաղբյուրի, Մանթաշի, Ջաջուռի, Ախուրյանի, Արփի լճի) սկսեցին զբաղվել ձկնաբուծությամբ՝ ներմուծվեցին լճային կարպ, ծածան և կարաս ձկնատեսակները: Այս հանգամանքի շնորհիվ բավական մեծ տարածում ստացավ սիբիրական՝ կաթոլ ձկնորսությունը: Վերջին տասնամյակի սոցիալ տնտեսական իրավիճակն իր կնիքը դրեց նաև ձկնորսական գրադումների վրա՝ քարճրացնելով դրանց տնտեսական արժեքը, որը մախաղ շրջանում չնչին էր: Հատկապես Ախուրյանի ջրամբարի հարուստ ձկնային ռեսուրսները դարձան «հին» և «նորաբուխ» ձկնորսների ընտանիքների համար եկամտի զգալի աղբյուր: Շիրակի

⁷ Կ. Բ ա զ ե յ ա ն, ԴԱՆ, Գյումրի, 2001-2002թթ.:

⁸ Վ. Ա թ ա հ ա մ յ ա ն, Հայ համարությունները Անդրկովկասի քաղաքներում (18-20-րդ դարի սկիզբ), Եր., 1971, էջ 53:

⁹ Գ. Ա ղ ա մ յ ա ն, ԴԱՆ, Աշոցք-1986; Ախուրյան, Անի-2001-2002:

¹⁰ Նայմը:

մարզի շուկաներում ներմուծվող սևանյան ծագում ունեցող ձկնառեսնակների (հատկապես սիգի) կտրքին վաճառվում է մարզի ջրամբարներից որսացած ծածան, կարպ, կաքաս և այլ ձկներ: Մի կարևոր դիտարկում ևս անհրաժեշտ ենք համարում նշել, դա խեցգետինների որսն ու դրանց աշխույժ վաճառքն է շուկայում: Մինչև վերջին տարիները խեցգետինների օգտագործումը ավանդական ուտեստի համակարգում քացակայում էր, սակայն ներկայումս զարեջրի հետ մատուցվող չորացված և ծխահարված ձկների կտրքին լայնորեն օգտագործվում է մասն եփված խեցգետին, որի պահանջարկը մեծ է հատկապես մարզում տեղակայված ռուսական կայազորի անձնակազմի շրջանում: Շիրակի ձկնորսների մի մասը մասնագիտացել է կոթավոր ուտկաններով խեցգետինների որսի մեջ, որը պահանջում է յուրահատուկ հմտություններ ու հմարքներ:¹¹

Մեզ հետաքրքրող շրջանում, երբ պետական ձկնատնտեսությունները մարզում փաստորեն քայքայվեցին, ի հայտ եկան ձկնաբուծական մասնավոր՝ հիմնականում ընտանեկան տիպի փոքր ձեռնարկություններ, որոնցում բուծվում են քանկարծեք և աղանդերային ձկնատեսակներ, մասնավորապես լճային ֆորել (կարմրախայտ) և քառասի: Այս բնագավառում հատկապես աչքի է ընկնում «Խայծ իշխան» ՄՊԸ-ն, որը ընտանեկան միջին ձեռնարկության հաջողված օրինակներից է մարզում:¹²

Մեղվապահությունը շիրակցիների ավանդական օժանդակ տնտեսական զբաղմունքներից էր, որի զարգացման հոռնար ստեղծվեցին բնակչության մասնավոր՝ ուղղահայաց բարձրությունների (հարթավայրային, մախալտեմային և լեռնային գոտիների) ստեղծությունը, մշակույթի դաշտավարական ծաղկող կերակրաբույսերի և տեխնիկական բույսերի (կորնզան, առվույտ, արևածաղիկ, կտավատ և այլք) լայնատարած մշակումը և ամենակարևորը՝ արվեստական մարզագետիկաների և փայրի մեղրատու բույսերի առատությունը: Մեր հավաքած դաշտային ազգագրական նյութերը վկայում են, որ Շիրակի պատմաազգագրական շրջանի բոլոր բնակավայրերում բազմաթիվ ընտանիքներ զբաղվում էին մեղվապահությամբ, իսկ նրանցից մի մասը մույնիսկ մասնագիտացել էր մեր մեղվա-ընտանիքների բուծման և իրացման մեջ:¹³ Մեղվապահության զարգացման արդի վիճակը ևս պայմանավորված է օժանդակ տնտեսական զբաղմունքների գերի բարձրացման պարագայով: Բարենպաստ կլիմայական պայմանների դեպքում մարզում արտադրվող մեղրը լիովին բավարարում է բնակչության պահանջարկը: Մրան պետք է ավելացնենք նաև Շիրակում մեծ ծավալներով «արտադրվող» էժանագին կեղծ մեղրի առկայությունը, որի «նշանավոր կենտրոնը» Ախտրյանի մախլին տարածաշրջանի Ջրաստա գյուղն է: Եփած շաքարի, շիրի և այլ կոմպոնենտների խառնուրդ համդիտացող կեղծ մեղրի արտադրությունը և շրջիկ վաճառողների կողմից դրա սպառումը դուրս է եկել մարզի տաեմաններից և ընդգրկում է ողջ հանրապետությունը: Համաձայն Շիրակի մարզպետարանի գյուղավարչության կողմից մեզ տրամադրված տեղեկանքի՝ մեղվաբնտանիքների քանակը մարզկենտրոնում և մախլին վարչական շրջաններում հետևյալ պատկերն ունի. Գյումրի-295, Ախտրյան-2346, Ամասիա-623, Անի-1435, Աշոց-468 և Արթիկ-2690:¹⁴ Մեր ունեցած տվյալները ցույց են ապել, որ հատկապես Գյումրիում պահվող մեղվաբնտանիքների քանակն ավելի մեծ է, քան ներկայացվում է պաշտոնական աղբյուրներում: Մեղվապահությամբ զբաղվող շատ ընտանիքներ պաշտոնապես չեն գրանցված պատկան մարմիններում կամ մասնագիտացված կազմակերպություններում՝ խուսափելով գործ ունենալ պետական կառույցների հետ: Ի դեպ, մասնատիպ երևույթներ նկատվում է տնային տնտեսություն վարող շատ մանր ձեռներեցների պարագայում, որոնք չեն ձգտում ժամանակ առաջ կամուլին գրանցվել որևէ պետական կառույցում կամ ֆինալ մարմնում: Իրերի այսպիսի վիճակը ծնում է

¹¹ Գ. Աղ ա ն յ ա ն, ԴԱՆ, Աշոց-1986, Ախտրյան, Անի-2001-2002:

¹² Նույնը:

¹³ Գ. Աղ ա ն յ ա ն, ԴԱՆ, Ամասիա, Աշոց-1986:

¹⁴ Տվյալներն ըստ ՀՀ ԱՎԾ Շիրակի մարզային գործակալության:

«ծալտյալ գործազրկություն» և բնակչության թաքնված եկամտի իրական չափերի կոծկում, որն ընդունվում է մաս պատկան մարմինների ղեկավարների կողմից:

Տնային տնտեսությունը չի սահմանափակվում միայն գյուղատնտեսական ապրանքների արտադրությամբ, այլև այստեղ արտադրվում են զանազան մանր արդյունաբերական ապրանքներ և իրականացվում են սպասարկման աշխատանքներ՝ անհատական աշխատանքային գործունեության ձևով, որն առավելապես տարածված է Գյումրիում: Այստեղ արհեստավորական ավանդույթների պահպանումը հնարավորություն տվեց շատերին իրենց մախկին մասնագիտական հմտություններն օգտագործել անհատական ձեռնարկությունների կազմակերպման գործին: 1980-ական թթ. երկրորդ կեսին սկսված տնտեսության յոթերակամացման քաղաքականության արդյունքում ի հայտ եկան առաջին կոոպերատիվները, որոնք հիմք դրեցին մանր ու միջին ձեռնարկատիրությանը մարզում: Անկախության առաջին տարիներից ի վեր ազատական տնտեսության օրենսդրական ապահովումը և ՀՀ իշխանության կողմից հիշյալ գործունեության հովանավորումն ու խրախուսումը նպաստեցին մանր արտադրողների թվի աճին: Սրանց շարքում հատկապես մեծ թիվ են կազմում անհատ ձեռնրեցներն ու արտադրողները, որոնք աշխատում են ընտանեկան կապալի սկզբունքով: Արտադրության գործընթացի մեջ որպես կանոն ներգրավված են քացի տվյալ ընտանիքի անդամներից մաս ազգական-թարեկամներն ու ընկեր-ծանոթները: Այսպիսի երևույթների առավել հաճախ հանդիպում ենք սննդի փոքր օբյեկտներում՝ հացի փառ, հրուշակեղենի, աղանդերների արտադրություն, խոշակարաններ, ինչպես մաս սպասարկման ոլորտներում՝ բենզալցակայաններ, մանր կրթական ու խանութներ: Վերահիշյալով չի ավարտվում ընտանեկան տնտեսական գործունեությունը: Ըուկայական հարաբերությունների տարածման և զանգվածային գործազրկության պայմաններում ծնվում են մաս ընտանեկան տնտեսության մոտ ձևեր՝ տարբեր կարգի միջոտդական գործունեություն, ընտանեկան քիզմես՝ հիմնված ըստ էության սպեկուլյատիվ գործառքների վրա (ուրիշի աշխատանքով տեղոված ապրանքների առք ու վաճառք): Ներկայումս առավել տարածված է վերջինս՝ մաքոքային առևտրի եղանակով: Մաքոք առևտրականների մի զգալի մասը արդյունաբերական ապրանքներ ու սննդի որոշակի տեսակներ են ներմուծում «մոտակա արտասահմանից»՝ հիմնականում Վրաստանի հանրապետության Սադախո և Լիզ բնակավայրերի մեծածախ շուկաներից, երկրորդները գյուղատնտեսական արտադրանք են ներկրում ՀՀ տարբեր մարզերից (հիմնականում Արարատյան դաշտավայրն ու հատկապես Արմավիրի մարզն ընդգրկող շրջաններից), իսկ երրորդները, որոնց թիվը զգալիորեն փոքր է, այս գործառույթներն իրականացնում են հանրապետության սահմաններից դուրս՝ «հեռավոր արտասահման» (Բուլղարիա, Լեհաստան, Հունաստան, Թուրքիա, Սիրիա, Միացյալ Արաբական Էմիրություններ, Չինաստան և այլուր) այցելելու ճանապարհով:¹⁵ Հատկանշական է, որ այս գործունեությամբ զբաղվողների տեսակարար կշռում մեծ թիվ են կազմում կանայք,¹⁶ որը մոտ ժամանակների սոցիալ-տնտեսական իրողությունների արդյունք է, քանի որ ավանդաբար առևտուրը տղամարդու մենաշնորհն էր համարվում,¹⁷ և կինը չնչին մասնակցություն ուներ այդ գործընթացում: Բացի ավանդական սոցիալական, սեռային դերերի փոփոխության, տեղի է ունենում մաս առևտրի տարբեր ձևերում ընդգրկված կանանց տարիքային սահմանների ընդլայնում: Շիրակի գյուղական և քաղաքային բնակչության շրջանում տնտեսական գործունեության այս կամ այն բնագավառում

¹⁵ Ա. Բ. յ ա ջ յ ա ն, Գյումրու բնակչության աշխատանքային տեղաշարժերը XX դ. վերջերին (ըստ էքոնոմոլոգիզացական նյութերի), «Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությունը» հանրապետական V գիտաժողովի զեկուցումների հիմնադրույթներ, Գյումրի, 2002, էջ 40-41:

¹⁶ Մ. Գ. ա լ ս տ յ ա ն, Ընտանիքի հիմնախնդիրները տնտեսական տեղաշարժերի համատեքստում, «Ընտանիքի հեռագոտման հիմնախնդիրները» գիտաժողովի նյութեր, Եր., 2001, էջ 27:

¹⁷ Մ. Պ. ո զ ո ս յ ա ն, Հայ կնոջ իդեալը և սոցիալ-տնտեսական փոփոխությունն անցման փուլում, «Արդի էքոնոմիկային գործընթացները Հայաստանում», Հանրապետական գիտական նստաշրջանի զեկուցումների հիմնադրույթներ, Եր., 1997, էջ 33-34:

ավանդաբար կիրառվող տարիքային սահմանափակումներն արդի փուլում այլևս դադարում են գործել և կենսապահովման ոլորտ ներքաշվում են նաև դեռահասները, երտասարդ հարսներն ու աղջիկները, որն ավանդական շրջանում անհամատեղելի էր իրենց սոցիալական կարգավիճակին: Ավանդական կանացիության որակները, որոնք դրվում են մանկության տարիներին, այսօր բախվում են հասարակական այնպիսի կենսապայմանների հետ, որտեղ հայ կանանց մեծ մասը գոյությունը պահպանելու համար ստիպված է աշխատել տղամարդու հետ հավասար:

Անհրաժեշտ է փաստել, որ տնտեսական վերափոխումները, անցման շրջանով պայմանավորված սոցիալական վայրիվերումներն ու անապահովվածությունը, տնային տնտեսության վարման խնդրում բերեցին կանանց ու տղամարդկանց ավանդական գործառույթների և դերերի փոփոխության: Տնից դուրս աշխատանքը, դրամ վաստակելն ու տնտեսական անկախությունը հայ կնոջը տալիս են ավելի բարձր սոցիալ-ընտանեկան, տնտեսական կարգավիճակ և փոխում նրա սոցիալական ավանդական դերը: Ու թեև ոյռշ առումով բարձրանում է կնոջ տնտեսական դերը, այնուհանդերձ նրա վիճակը դառնում է երկակի՝ ինչը չի կարող գոհացնել ո՛չ իրեն և ո՛չ էլ շրջապատին:¹⁸

РОЛЬ ДОМАШНИХ ХОЗЯЙСТВ В СОВРЕМЕННОМ БЫТУ НАСЕЛЕНИЯ ПИРАКА

Резюме

Г. Аганян, К. Базеян

В современном быту пиракцев значительно увеличивается значение самообеспечивающей функции домашних хозяйств или функции натурального хозяйствования, которые являются следствием социально-экономических перемен переходного периода. В статье сделана попытка исследовать основные формы современного домашнего хозяйствования пиракцев (подсобное земледелие, яслиное скотоводство, разведение домашних птиц, пчеловодство, рыболовство). Основным способом семейной хозяйственной деятельности в городском быту является также мелкая и челночная торговля.

¹⁸ Կ. Բ ա գ ն յ ա ն, Գ և ն ը ի ի Է բ ու մ չ ա կ ու ր ա յ ի ն ա ռ ու մ ն եր, Հ ա տ ու լ դ ա ս ը ն ր ա գ, Եր., 2002, էջ 69: